

Demokracie a diktatúry v strednej a východnej Európe

Doc. Marek Rybář, PhD.
Postkomunistická politika

Prehľad prednášky

- Problémy s definíciou a operacionalizáciou demokratického režimu
- Demokracie, autokracie a hybridné formy režimov
- Merkel: Zakotvené a defektné demokracie
- Levitsky a Way: súťaživé autoritárske režimy
- Rozdielnosť režimov v SVE 20 rokov po páde komunizmu: aké sú príčiny?

Čo je to demokracia?

- “Essentially contested concept“
- Minimalistické a maximalistické (inštitucionálne vstupy vs. substantívne výstupy)
- Minimalizmus (Schumpeter) – volebné demokracie (Freedom House)
- Polyarchia (Dahl)
- Substantívne definície (verejná politika, kvalita života)

Minimalistická definícia

J. Schumpetera

- Kritika tzv. klasickej koncepcie demokracie, podľa ktorej voliči definujú “všeobecné blaho” (common good) a politici ho uskutočňujú
- Voliči sú manipulovateľní, takáto vízia vedie k pádu demokracie (fašizmus)
- Realistická demokracia je elitistická
- Demokracia je NÁSTROJ, ktorým voliči v pravidelne sa opakujúcich voľbách môžu vymeniť svojich vládcov

Minimalistická definícia Freedom House (volebná demokracia)

- Hodnotenie politických práv a občianskych slobôd na škále od 1 do 7
- Dva ratingy, jeden pre politické práva a druhý pre občianske slobody
- Na ich základe sú krajiny charakterizované ako slobodné, čiastočne slobodné a neslobodné
- Poskytuje časový rad (ročné zmeny) od roku 1972

Minimalistická definícia Freedom House (volebná demokracia)

- **Politické práva:**
- *volebný proces*: možnosť slobodne voliť v legitímnych voľbách
- *politický pluralizmus a participácia*: slobodne sa zúčastňovať na politickom procese
- *fungovanie vlády*: zvolení zástupcovia sa zodpovedajú voličom
- **Občianske slobody**: sloboda prejavu a vyznania, združovacie a organizačné práva, vláda zákona, osobná autonómia a individuálne práva

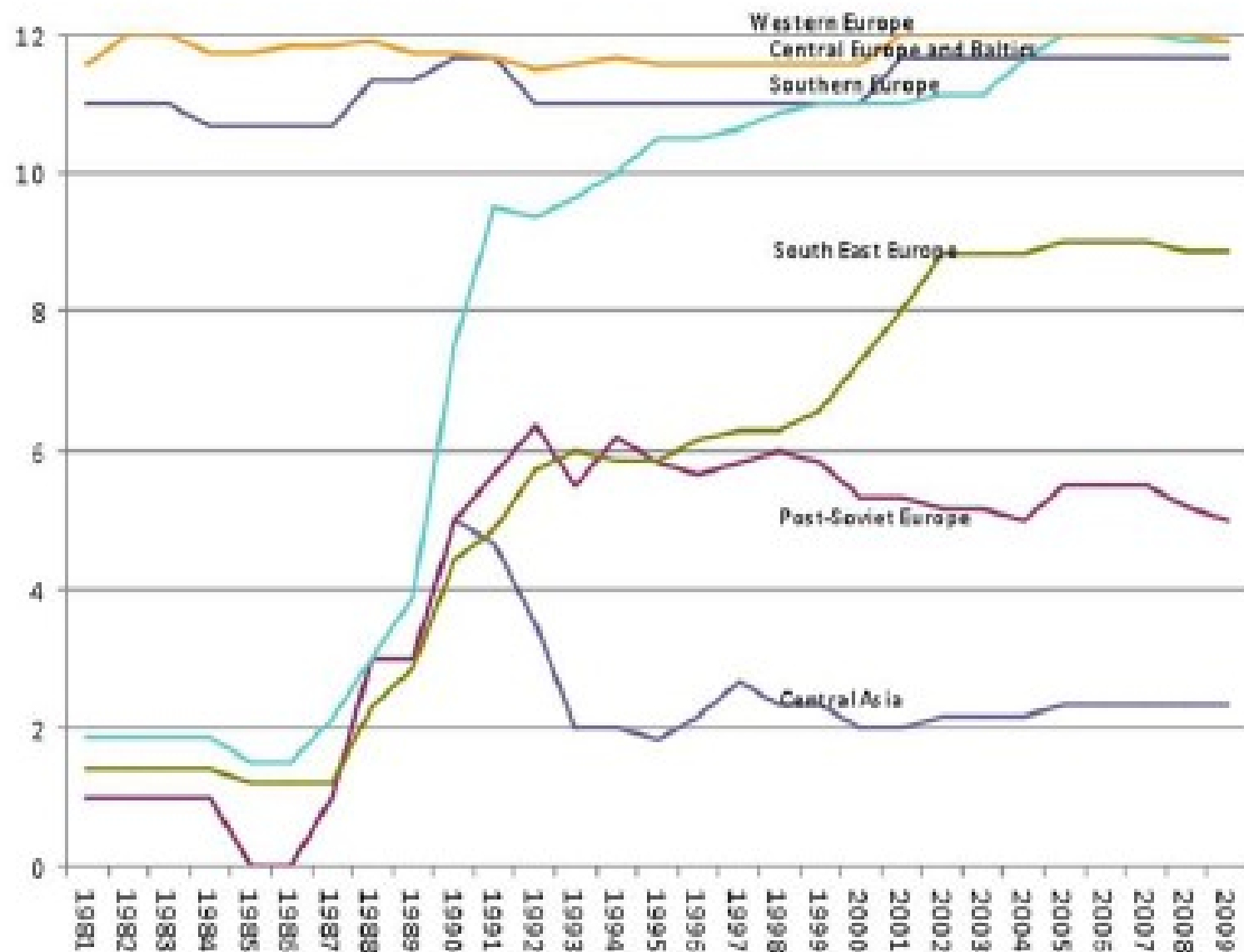
Minimalistická definícia Freedom House (volebná demokracia)

- **Občianske slobody:**
- *sloboda prejavu a vyznania*: ich slobodné uplatňovanie
- *združovacie a organizačné práva*: právo slobodne sa zhromažďovať a združovať
- *vláda zákona*: systém vlády zákona, ktorý je stabilný a nestranný
- *osobná autonómia*: sociálne a ekonomické slobody, rovnaký prístup k ekonomickým možnostiam vrátane práva na súkr. vlastníctvo

Minimalistická definícia Freedom House (volebná demokracia)

- Len nedávno začal FH zverejňovať aj viac než len dve skóre na stupnici 1-7
- 40 bodov pre tri kategórie politických práv
- 60 bodov pre štyri kategórie občianskych práv
- “Slobodné krajiny” sú de facto definované ako volebné demokracie: politickí predstavitelia volení v pravidelných, všeobecných a slobodných voľbách

Civil rights and political liberties in Europe, 1981–2009

Polyarchia 1/3

- Volebná demokracia je ešte užší koncept než klasická polyarchia Roberta Dahla:
- (1) Volení zástupcovia majú kontrolu nad vládnutím a vládnymi politikami
- (2) volení zástupcovia sú volení a odvolávaní v pokojných pravidelne sa opakujúcich slobodných a spravodlivých voľbách s minimom násilia

Polyarchia 2/3

- (3) prakticky všetci dospelí majú právo voliť
- (4) väčšina dospelých má právo byť volený
- (5) občania majú slobodu prejavu, vrátane práva kritizovať volených zástupcov, rozhodnutia úradov, a dominantný politický, ekonomický a sociálny systém

Polyarchia 3/3

- (6) dostupnosť alternatívnych informácií nekontrolovaných vládou
- (7) právo združovať sa do politických strán a záujmových združení, možnosť ovplyvňovať vládu prostredníctvom účasti na voľbách a aj inými prostriedkami

“Maximalistické” koncepcie

- Dôraz nielen na (inštitucionálne) vstupy, ale aj na (substantívne) výstupy
- Demokracia je viac než proces výberu vládcov, ale zahŕňa aj efekty, vplyvy (kvalita života, ekonomická rovnosť a pod.)
- Rozličné formy participatívnej demokracie (rozširovanie účasti a samosprávy na oblasti mimo verejných inštitúcií: pracovisko, škola)
- Demokratické inovácie: participatívne rozpočtovanie atď.

Nerealistické maximalistické definície?

- Konsolidované demokracie (Linz a Stepan):
- Arény: politická, ekonomická, občianska, štátna byrokracia a vláda zákona
- Konsolidácia: ústavná, postojová a behaviorálna

W. Merkel: Ukotvená demokracia

- Slobodné a spravodlivé voľby ako základ
- interne ukotvené v:
 - Politických právach
 - Občianskych právach
 - Zárukách kľúčového postavenia volených politických lídrov
- Horizontálnej zúčtovateľnosti

Ukotvená demokracia

- Externe ukotvená v:
- Relatívne malých ekonomických rozdieloch a rozvinutom hospodárstve
- Relatívne rozvinutej ekonomickej spoločnosti
- Vhodnom medzinárodnom kontexte (napr. členstvo v medzinárodných demokratických inštitúciách)

Defektné demokracie 1/2

- Interné predpoklady demokracie nemusia byť funkčné súčasne
- Podľa defektnej arény vznikajú odlišné typy defektných demokracií
- **exkluzívna** (časť voličov je vylúčená),
- **doménová** (existencia nevolených hráčov s právom veta)

Defektné demokracie

- **neliberálna** (absentuje ústavnosť a vláda zákona)
a
- **delegatívna** (chýba horizontálna zúčtovateľnosť)
- Pretrvávanie defektov = pretrvávanie defektných demokracií (nie iba prechodné štádium)
- V nových demokraciách dominuje defektná demokracia, medzi defektnými demokraciami prevláda neliberálna demokracia

Súťaživé autoritárske režimy

- Levitsky a Way (2002): hybridné režimy (ani demokracia ani autoritárstvo) majú sklon prežiť a existovať dlhodobo
- politické inštitúcie (volené úrady) vnímané ako kľúč k politickej moci,
- formálne pravidlá súťaže o politické úrady sú tak často porušované, že nemôžeme hovoriť o dodržiavaní demokratických pravidiel

Súťaživé autoritárske režimy

- príklady sú režimy počas vlád Miloševiča, Tudjmana, Putina, Kravčuka a Kučmu, Fujimoriho (Peru)
- Bez veľkých volebných podvodov, zneužívanie štátnych zdrojov, manipulácia médií, šikanovanie opozície
- Prenasledovanie zväčša jemnejšími metódami

Súťaživé autoritárske režimy

- Politický boj v týchto oblastiach:
- **volebná** (voľba a volebný proces)
- **legislatívna** (najviditeľnejšie tam, kde prezidentské exekutívy nemajú jasnú väčšinu v parlamentoch)
- **súdna** (snahy exekutívy kontrolovať súdy = odpor súdnictva)
- **mediálna** (nezávislé médiá nie sú zakázané, majú často aj veľký vplyv, snaha režimov o ich kontrolu a vytváranie rozličných tlakov)

Politické režimy v SVE

- Vytvorenie dvoch odlišných regiónov v SVE:
- Stredná, juhovýchodná a baltická Európa (demokratické alebo hybridné režimy)
- Východná Európa (autoritárske režimy)
- tieto dva regióny sú ukotvené v odlišných medzinárodných prostrediach

Politické režimy v SVE

- Odlišnosti kvôli pákam západu a väzbám na západné demokracie
- **A) Páky západných demokracií:**
- (1) schopnosť vlád vyhnúť sa západným tlakom
- (2) hospodárske, bezpečnostné a iné vplyvy aktivít západných štátov

Úspešnosť pák

- odlišné reakcie východoeurópskych štátov sú potom dôsledkom
- (1) veľkosti štátu a jeho ekonomiky
- (2) miery protirečivosti západných cieľov s ohľadom na východoeurópsky štát a
- (3) existencie alternatívnej mocnosti podporujúcej východoeurópsky štát

B) Väzby na západné demokracie:

- Podmieňujú úspešnosť externého vplyvu
- (1) hustota politických, ekonomických a ďalších väzieb
- (2) vzájomné cezhraničné transakcie (informácie, tovary, kapitál, osoby, služby atď)
- Domáci aktéri: kľúčoví, keďže demokratizačné vplyvy sa prejavujú hlavne prostredníctvom ich konania

Politické režimy v SVE: *policy* odporúčania

- Podpora demokracie v regióne východnej Európy zo strany západu musí obsahovať:
- Vzdelávacie výmenné pobyty
- Financovanie a podpora alternatívnych zdrojov informácií, napr. Zavádzanie internetu do rurálnych oblastí
- Znižovanie obchodných bariér (množstevné, technické aj fyzické)

Prečo existujú rozdiely v politických režimoch v SVE?

- 26 skúmaných krajín: demokracie (11), defektné demokracie (6), autokracie (9) v r. 2005
- Vysvetlenia: buď v štrukturálnych podmienkach jednotlivých krajín alebo v konaní/aktivitách kľúčových aktérov

Štrukturálne podmienky

- Politické dedičstvo (typ kom. Režimu)
- Modernizácia (HDP na hlavu)
- Blízkosť k západnej Európe (Viedeň/Berlín)
- Kliatba nerastného bohatstva
- **19 z 26** krajín v súlade s teoretickými predpokladmi:
- Štrukturálne demokracie – 9/11 (BUL, RUM)
- Defektné demokracie – 6/6
- Štrukturálne autokracie – 4/9

Vysvetlenia zamerané na aktérov

- Prehra komunistov po prvých voľbách
- Hospodárske reformy
- Sila parlamentu
- **19 z 26** krajín v súlade s teoretickými predpokladmi:
- demokracie – 9/11
- defektné demokracie – 4/6
- autokracie – 6/9

Ako súvisia dlhodobé a krátkodobé vysvetlenia?

- 1. dlhodobé faktory porážajú krátkodobé faktory pri vysvetľovaní typu režimu (legacies víťazia)
- 2. krátkodobé faktory sú „predĺženou rukou“ dlhodobých
- 3. krátkodobé faktory ako kauzálne faktory
- 4. ani dlhodobé, ani krátkodobé faktory nemajú vysvetľovaciu schopnosť (náhodnosť)